

THE SYSTEM OF VALUES AND THE IDEAL OF MAN IN THE MEDIEVAL CULTURE

СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ ТА ІДЕАЛ ЛЮДИНИ В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ КУЛЬТУРІ

Олена Коломієць

кандидат педагогічних наук, доцент
E-mail: kolomietselena1964@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0085-7605
Центральноукраїнський національний
технічний університет, Україна

Olena Kolomiets

PhD in pedagogical sciences, Associate Professor
E-mail: kolomietselena1964@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0085-7605
Central Ukrainian National Technical University,
Ukraine

Оксана Головата

викладач
E-mail: o.o.golovata@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2232-819X
Центральноукраїнський національний
технічний університет, Україна

Oksana Holovata

lecturer
E-mail: o.o.golovata@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2232-819X
Central Ukrainian National Technical University,
Ukraine

ABSTRACT

The system of values and the ideal of a person in medieval culture has been studied. Interest in the cultural heritage of the Middle Ages, the worldview of medieval man, the world of his ideas and feelings is explained by the fact that socio-cultural centers and individual regions of medieval civilization became sources of important innovations and determined the fate of European culture for the future. Emphasis is placed on the fundamental features of the European culture of the Middle Ages, which researchers associate with the determining role of the Christian church in various spheres of social and cultural life. The powerful force of Christianity opened up new horizons for further historical progress for the European peoples. The important role of the problems of moral development in the value system of the medieval man is substantiated, the main principles of which were formed in the era of Late Antiquity. After all, it was then that a person very acutely experienced the feeling of loss of organic unity with nature and the social world, which was collapsing, and sought spiritual refuge and faith in the future in the Christian religion. Searching for his own meaning of life, man gradually expanded the boundaries of individual consciousness to the general, universal. It is noted that the unconditional social ideal of the medieval era was chivalry. Chivalry created a special secular culture that won the fight against the spiritual and religious principle. The special understanding of the aesthetic in the mind of the average person of the medieval era is analyzed. Emphasis is placed on the fact that the historical and cultural achievements and traditions of the Middle Ages should play an important role in determining the new worldview priorities of modern man.

Key words: *the spiritual phenomenon, ideal of man, medieval culture, system of values, theology world view, christianity.*

Постановка проблеми. Сучасні життєві реалії налаштовують людину на постійне засвоєння та генерування великої кількості інформації, вимагають від неї самостійно опанувати світ. Самостійне отримання і поповнення запасу знань стає індивідуальною та громадською цінністю, адже самоосвіта відкриває шлях до нового знання, самовдосконалення особистості. При цьому існує зв'язок між істинністю будь-якого знання і його конкретно-історичним контекстом. В епоху знецінення культурних традицій та суттєвих зрушень в ідеологічних підвалинах суспільства ця проблема набуває особливої актуальності, привертаючи увагу науковців до формування системи цінностей, уявлень про ідеали людини в різні культурно-історичні епохи.

Інтерес до культурної спадщини Середньовіччя, світогляду середньовічної людини, світу її уявлень та почуттів пояснюється тим, що соціокультурні центри і окремі регіони середньовічної цивілізації стали джерелами важливих інновацій і визначили долю європейської культури на майбутнє. Йдеться про активні взаємовідносини націй, протистояння світоглядних парадигм, ранні прояви вільнодумства, перші діалоги суспільства й влади, чудові поетичні твори, взірці архітектури, успіхи наукової думки. В Європі відкрилися школи й університети, започатковано

книгодрукування, поширилися й запанували сучасні світові релігії, які виступали могутньою політичною та економічною силою.

На початку XXI ст. стало цілком очевидним, що розв'язання проблем, які зачіпають планетарну спільність в цілому, потребують звернення до історико-культурних традицій у визначенні нових світоглядних пріоритетів сучасної людини. Збереження людського роду, прийняття цінностей життя, захист миру, справедливості, демократії і законності, визнання гідності особистості, дотримання її прав і свобод, плекання краси і гармонії – всі ці питання повинні зайняти належне місце в системі цінностей та ідеалів сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування системи цінностей та ідеалів людини в різні культурно-історичні епохи, світоглядного становлення й реалізації особистості в житті культури досліджували відомі науковці, такі як: Д. Антонович, В. Гриценко, І. Зязюн, Л. Левчук, Л. Масол, О. Шевнюк та багато інших. У працях провідних філософів, культурологів, педагогів культура здебільшого розуміється як єдине ціле, але кожен її витвір відбивається в індивідуальному світогляді окремої людини.

Нині у наукових працях вітчизняних дослідників увага зосереджується на питаннях, які стосуються:

- історичних аспектів світоглядного становлення особистості в культурі (Соломаха, 2012);
- ролі середньовічної освіти у формуванні світогляду людини тієї доби (Мелешко, 2011); феномена інтернаціоналізації вищої освіти в епоху Середньовіччя (Кийков, 2017);
- перегляду поглядів на сутність, місце та призначення людини у становленні середньовічного світосприйняття, що супроводжувалося так званою «переоцінкою цінностей, які базувалися на релігійних догматах (Маслов, 2015);
- домінуючих аспектах становлення та усвідомлення сутності естетичного в середньовічній культурі (Яковенко, 2013);
- історії формування природничих знань та колекціонування предметів природничого походження у середньовічній Європі, що передувало створенню колекцій музейних зібрань (Червоненко, 2017) тощо.

Дослідниця О. Сліпченко розглядає роль інструментальної музики у середньовічній системі духовних цінностей (Сліпченко, 2020). Результати її дослідження вказують на глибокий зв'язок інструментальної музики з народними традиціями. Авторка висловлює думку щодо космічної ролі музики в системі середньовічного світогляду.

На окрему увагу заслуговує наукова розвідка А. Соколової щодо впливу Візантії на культуру європейських країн Середньовічної доби (Соколова, 2020). Дослідницею, зокрема, відзначено потужний культурний обмін між Візантією і регіонами Італії. Йдеться також про переймання правителями Західної Європи церемоніальних символів влади у Візантії, про адаптацію художниками так званого візантійського стилю і формулювання принципів візантійської естетики у власних роботах.

Питанням духовного життя західноєвропейських країн в епоху Середньовіччя та раннього Просвітництва присвячено спільну монографію Н. Назаренко і І. Цебрій (Назаренко & Цебрій, 2021).

На нашу думку, подальшого вивчення потребують питання, пов'язані з аналізом духовного життя середньовічної доби, проблемами морального розвитку людини, а також трансформацією уявлень про людську особистість. Адже у ранньому Середньовіччі вона формується за образом і подобою Абсолютної Особистості (Бога), а в ренесансній культурній традиції йдеться про формування гуманістичних ідеалів, реабілітацію земного, краси світу і людського тіла.

Мета статті: визначити місце та призначення людини у становленні середньовічного світосприйняття, основні домінанти системи цінностей та уявлення про ідеал людини в середньовічній культурі.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, з падінням Римської імперії в Європі настало Середньовіччя (V – XV ст.). Це – особливий період історичного розвитку людства, позначений виникненням й розвитком нових форм економічного, суспільно-політичного та культурного життя, пов'язаний з пануванням середньовічного типу культури. Культурний простір Середньовіччя охопив собою всі європейські регіони. Саме тому Середньовіччя можна вважати справжнім початком історії європейської культури. У цей історичний час відбувалося Велике переселення народів, внаслідок чого на європейських теренах з'явилися нові держави та народи, зародилися сучасні нації, їх мова і культура, національний характер, особливості мислення та поведінки.

Барварський світ Європи продемонстрував значну індивідуальну свободу більшості населення. В аспекті культивування дієвості та раціональності це населення позитивно відгукнулося на традиції греко-римської культурної спадщини. На європейському ґрунті також прижилася римська ідея державності. Вона відіграла важливу роль в подальшій історії Заходу, пронизавши його відчуттям цивілізаційної єдності.

Разом з тим формувалася нова картина світу, система цінностей та ідеалів, відбувалося світоглядне становлення особистості в новій культурі. Шукаючи власний сенс життя людина поступово розширювала межі індивідуальної свідомості до загального, універсального. Будь-яка важлива життєва подія сприймалася суспільною думкою як загально історична, як необхідний елемент в контексті розгортання світової історії, а середньовічний індивід сприймав себе як частину певної спільноти, що мала містичним чином поєднувати його з Творцем.

Свіжу течію, здатну вдихнути нове життя в культуру Європи, являло собою християнство. Для Західного світу християнство постало як особистісна віра, що вимагала свого підтвердження певними доказами на раціональній основі. Захід дав правничо-раціоналістичну інтерпретацію християнства з розумінням загального як закону, гріха як злочину і відповідно покарання за нього. Отже, Західний світ розглядав людину передусім у системі суспільно-правових координат. Що стосується православної культурної традиції, то тут побутувало визнання людини духовним феноменом, особистістю, а отже, належним завданням для неї було досягнення стану божественної досконалості (подобі), тобто обоження. Перенесення людини в духовну систему координат надавало великої переваги християнській культурі.

Принципову особливість європейської культури доби Середньовіччя дослідники пов'язують з визначальною роллю християнської церкви у різних сферах суспільного й культурного життя. Церква підпорядкувала собі мораль, політику, освіту, науку і мистецтво. Тому світогляд середньовічної людини характеризують як теологічний. У свідомості середньовічної людини світ поділявся на земний (чуттєвий) і небесний (потойбічний). Пізнання людиною Бога в ті часи розглядалося як шлях до спасіння. Важливими елементами спілкування людини з вищою силою були молитва, сповідь та покаєння.

Виняткове становище релігії і церкви в середньовічному суспільстві можна пояснити тим, що нова релігія активно пропагувала ідею рівності людей (йшлося про рівність людей як гріховних істот перед Богом, всемогутнім і все милостивим). Християнство з самого початку мало наднаціональний характер, не було релігією одного народу. Віра в швидке друге пришестя Ісуса Христа, кінець грішного світу була ще сильною у ранньому християнстві. Але з плином часу нічого подібного не відбувалося. Тому на зміну цій ідеї приходять інша – ідея втіхи (відплати, винагороди) за добрі або погані вчинки.

У християнстві ідея Бога займає центральне місце. Все існуюче має перебувати з ним у гармонії і здійснювати поступове сходження до нього. У середньовічному суспільстві Бог виступає абсолютною істиною, найвищою досконалістю, з якою мали співвідноситися культурні цінності та ідеали тієї епохи.

Ієрархія різних рівнів стала основним принципом упорядкування світобудови: на верхньому рівні – світ небесний, вічний, нетлінний; на наступному – світ земний, недосконалий, мінливий. Тому час земного життя людини і всього людства в цій системі координат постає «лише відблиском безкінечного небесного світу та вічності майбутнього віку, є замкненим у собі і кінечним». Відведений людині час її земного існування є настільки незначним, що вона не здатна досягнути ні своєї долі, ні долі навколишнього світу (Гнатчук, 2007).

Основи офіційного теологічного світогляду Середньовіччя були закладені на рубежі IV-V ст. у працях Августина. Видатний теолог розробляє вчення, згідно з яким церква виступає посередником між Богом і людьми. Тільки церква залучає людей до Бога і може дати людині споконвітного гріхів. Сама людина не спроможна змінити хід історії, оскільки він визначається божественним промислом. Свою головну працю Августин назвав «Сповідь» («Про Град Божий»). Цей твір визначив атмосферу і настрої середньовічної епохи, став настільною книгою освіченої людини.

У X-XII ст. так звана середньовічна картина світу досягає своєї довершеності. Уява про світ мала описовий, почасти фантастичний характер. Світ для середньовічної людини обмежувався видноколом її існування. Центром цього виднокола була рідна домівка і все, що перебувало за її межами сприймалося як чуже і вороже. Своєрідною нормою людського життя була сталість у просторі. Це означало, що людина повинна була жити там, де народилася, і все, що не вписувалося

в цей ідеал, сприймалося як антисоціальне. Так, у свідомості середньовічної людини поступово укорінювалася недовіра до всього чужого і незрозумілого (Абрамович, 2005).

У системі цінностей середньовічної людини важливу роль відігравали проблеми морального розвитку, основні засади яких були сформовані ще в епоху пізньої античності. Адже тоді людина дуже гостро переживала відчуття втрати органічної єдності з природою та соціальним світом, який руйнувався, шукала в християнській релігії духовний прихисток і віру в майбутнє. Також вона починає цінувати принади людського життя, усвідомлювати власну самоцінність, поступово звільняючись від сліпої космологічної залежності, загартовуючи власну волю й відповідальне ставлення перед вищими силами за своє моральне самовизначення. Саме в добу Середньовіччя утверджувалося поняття особистість у досвіді городян, лицарів, ченців.

Перед мислителями Середньовіччя постало завдання пояснення співвідношення добра і зла в теологічному контексті. Августин, вирішуючи цю проблему, розглядає зло як таке, що означає відсутність добра. Звідси – обґрунтування відносності зла, його трактування як ослабленого добра. Світ, будучи Божим творінням, є найкращим з усіх можливих світів. Таким чином, Августин прагнув примирити рядових віруючих з існуючими соціальними порядками й пропонував їм дякувати всевишньому за те добро, яке він створив у світі. Найкраще для людини – покоритись волі всевишнього, відмовитися від прагнення змінювати свій життєвий шлях, оскільки прояв власної індивідуальності породжує світ гріха й несправедливості (Маслов, 2015). Соціальна цінність людини Середньовіччя визначалася її суспільним становищем, приналежністю до певної соціальної групи, корпоративного стану. Корпорації об'єднували людей однакового соціального статусу та одного роду діяльності, захищали їх економічні інтереси. Корпорації поставали як автономні спільноти з особливою системою відповідальності, правами, привілеями, часто зі своєю власною системою судочинства, звичаями та ритуалами.

В середньовічну епоху процес індивідуалізації людського життя, вивільнення особистості поступово набирала форми, проте мусимо констатувати, що головним орієнтиром для людини тієї доби були цінності загального, універсального порядку: Бог, Держава, Церква. Навіть усвідомлюючи себе особистістю, неповторністю, унікальністю, індивід в процесі самопізнання мусив спрямовувати свої потенційні сили на придушення власної індивідуальності, діяти невиразно. Тільки у такому разі можна було сподіватися на прихильність церкви і Божу благодать. Ця світоглядна настанова по суті перетворила прагнення загальної схожості на масовий процес. Отже, колективна свідомість домінувала над індивідуальною.

Як відомо, богослови з великою недовірою ставилися до людського розуму. Наслідком цього став розквіт містики та ірраціоналізму. Тому середньовічна людина керувалася в житті догматичними установками, а не логічними міркуваннями, вона більше довіряла містичним провидінням, таємничим знакам і символам, ніж власному критичному мисленню. Символізм є основною рисою середньовічного мислення, а все, що оточувало людину було елементами грандіозного за своїми масштабами світу символів середньовічного світогляду. Символом всесвіту, літописом історичного часу вважався церковний храм, таємничий символічний зміст надавався також окремим речам і магічним діям. І ця загальна символізація середньовічного життя демонструє певну відповідність, впорядкованість і гармонізацію буття. Люди сподівалися на диво, що сприймалось ними як реальність.

Вагомим формуючим фактором системи цінностей та ідеалів в епоху Середньовіччя була освіта. Серед культурних феноменів Середньовіччя слід особливо виділити *університети* (від лат. *universitas* – сукупність). У XIII ст. такі навчальні заклади вже існували в Болоньї, Палермо, Солерно, Оксфорді, Парижі, Монпельє та інших містах. Середньовічні університети виникли в умовах специфічної соціокультурної ситуації, обумовленої бурхливим зростанням середньовічних міст, потребами міської економіки, розвитком торгівлі й аграрного виробництва, підвищенням рівня добробуту населення.

Університети мали адміністративну, юридичну, та фінансову автономію, яка надавалася господарем або папою. Навчання в університетах велося латинською мовою, а лекції професорів були основним методом викладання. До XV ст. у Європі налічувалося вже близько 60 університетів. Вони спричинили великі зміни в духовному житті Європи, тому що мета, зміст і характер навчання в університетах означали відхід від монастирської культури. Завдяки університетам прискорюється також процес створення світської інтелігенції.

Важливою складовою університетської освіти було виховання. Виховний процес визначався увчаннями про сутність і призначення людини, ціннісними орієнтирами епохи, був спрямований на розвиток інтелекту, поважне ставлення до наукового знання як до суспільного блага.

Перші університети часто породжували вільнодумців, тут складалося особливе співтовариство, яке за підтримки інтернаціональних соціокультурних взаємодій сприяло розвитку культурної традиції середньовічної Європи.

Однак, слід зазначити, що за рахунок низького рівня освіченості західноєвропейських народів, а також страху перед глобальною космічною силою, влада церкви поширювалася й на методологію освіти, переслідуючи інакодумців та вільних дослідників як особисту загрозу власному авторитету (Бодак, 2005).

Виклик церкві щодо вдосконалення у духовній сфері кинула й міська культура, створюючи латинські школи, що відкрило шлях до поширення гімназій – різновидів середнього навчального закладу з розширеною програмою вивчення грецької й латинської мови та літератури. Реалізація освітніх завдань забезпечувалася поширенням попиту на книги. Починаючи з XII ст. було налаштоване їх масове видавництво шляхом відкриття міських артілей, які спеціалізувалися на переписуванні книг.

Розвиток і накопичення знань спонукали до збагачення духовного потенціалу людини, готували основу для розвитку експериментальних наук та організації людських відносин в умовах майбутніх суспільних трансформацій.

Безумовним суспільним ідеалом середньовічної доби було лицарство. На початку Середньовіччя в середовищі лицарства домінує ідея рівності, лицарська спільнота є відкритою, до неї включаються представники різних соціальних груп. Однак з плином часу ускладнюються ритуал й умови прийому, в лицарському середовищі з'являється ієрархічна структура, ускладнюється символіка. Слід зазначити, що лицарство являло собою певний спосіб життя, лицарями не народжувалися, ними ставали. Кожен, хто намагався стати лицарем, повинен був довести це своїми вчинками, можливо, навіть кардинальним чином змінити попередній спосіб життя. Головні лицарські добродієвості зафіксовані у 8-кінечному лицарському хресті. Це – походження з древнього роду, сила та хоробрість, турбота про славу, вірність, щедрість, зовнішня краса лицаря, благородна поведінка в бою, служіння прекрасній Дамі.

У суспільній думці доби Високого Середньовіччя ідея лицарства починає осмислюватися через ідею куртуазності. Лицар сприймався не тільки як мужній воїн, але й як зразковий придворний. Його кодекс честі декларував доблесть, радість, гармонію. Відтепер лицар – не лише воїн та захисник справедливості, але й галантний кавалер, поет-співець та музикант. Європейська цивілізація саме завдяки куртуазному служінню прекрасній Дамі вперше усвідомлює сутність високого та ідеального кохання. Це позитивним чином позначалося на ставленні до жінки у феодальному суспільстві, а також сприяло гуманізації суспільних відносин.

Отже, лицарство виявилось неповторним феноменом західноєвропейського середньовічного суспільства, створивши особливу світську культуру, що перемогла у боротьбі з духовно-релігійним началом.

У середньовічну добу визначилося особливе розуміння естетичного в свідомості пересічної людини. Церква відкинула красу як атрибут розкоші, який відволікав віруючих від благочестя й мотивної зосередженості. Водночас, відкидаючи красу зовнішню, церква звертає світогляд і свідомість середньовічної людини на красу внутрішню, яка не може згинати. Наявність загального чуттєвого сприйняття в повсякденному житті, формування певних смаків є свідченням того, що середньовічну епоху відбувалася значна естетизація культурного простору. Варто згадати хоча б про лицарські турніри, галантне поклоніння Дамі, поезії менестрелів тощо. Проте, на думку істориків, естетичне бачення Середньовіччя – це радше акт розумового аналізу, за допомогою якого людина з'ясовує для себе сутність естетичного в об'єкті споглядання (Яковенко, 2013).

Сприйняття прекрасного у ті часи було можливим й шляхом перетворення в почуття ідеї єднання з Богом. Середньовічна людина сприймала оточуючий світ прекрасним. Але світ прекрасний, тому що він – образ Бога, який є втіленням абсолютної краси, єдності мудрості та духовної краси. Що стосується людської краси, то це лише відблиск божої краси.

Поступово зростала роль емоційно-образного мислення, що пов'язувалося із загальною естетизацією культурного простору, поширенням освіченості. Серед принципів естетизації світосприйняття домінували: принцип пропорційності (його активно використовують в архітектурі, геральдиці, символіці професійної діяльності) та принцип симетрії (виявився в іконографії). Нові культурні прошарки, освічені й вільні в їхньому естетичному виборі, виявили зацікавлене ставлення до форм чуттєвої краси, які були породжені тією епохою, поширюючи їх на сферу художньої культури, зокрема, мистецтво. Образний устрій і мова середньовічного мистецтва є досить складними, воно з глибоким драматизмом передає внутрішній світ людини, прагне досягти загальні закономірності світоустрою. Таким чином, середньовічні майстри долучалися до створення грандіозної картини всесвіту в літературі, архітектурі, скульптурі і живопису.

**Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 67**

В процесі культурної діяльності людина створювала нову реальність, втілюючи в мистецькій формі власне світовідчуття й світорозуміння, удосконалюючи себе і перетворюючи світ навколо себе. Образи і смисли нової реальності змінювали образ сучасного світу і суттєво впливали на життя самої людини. Так відбувалося духовне сходження людини, як історичний поступ, зумовлений розвитком цивілізації.

Висновки. Кілька століть тривав процес становлення середньовічної культури – нової європейської культури, що виникла на уламках Римської імперії. Середньовічна культура є особливою та унікальною, що пов'язується дослідниками з визначальною роллю християнської церкви у різних сферах суспільного й культурного життя. Потужна сила християнства відкрила для європейських народів нові обрії подальшого історичного поступу. В середньовічній культурі на основі сприйняття історичного досвіду та наполегливої творчої діяльності тодішніх поколінь формувалися нова картина світу, система цінностей та ідеалів, здійснювалося світоглядне становлення особистості. При цьому, сутність людини, її духовний світ зазнавали певної видозміни, адже відбувалася певна переорієнтація свідомості від пізнання Бога до пізнання природи і людини, визнання самоцінності людини, пошанування її гідності й творчих можливостей. Закладалися основи гуманістичного світогляду, який акцентував увагу на соціальній індивідуальності, а поняття особистість наповнювалося сучасними значеннями унікальності, індивідуальності, самостійності. Вважаємо, що усі ці історико-культурні досягнення і традиції мають відігравати важливу роль й у визначенні нових світоглядних пріоритетів сучасної людини.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Абрамович С. Культурологія: навч. посіб. Київський нац. торговельно-екон. ун-т, Чернівецький торговельно-екон. ін.-т. К. : Кондор, 2005. 347 с.

Бодак В. А. Релігія і культура: взаємодія і взаємовплив. К.: Коло, 2005. 306 с.

Гнатчук О. Культурологія: навч.-метод. посібник. Буковинський держ. медичний ун-т. Чернівці, 2007. 202 с.

Кийков О. Ю. Зародження міжнародної освіти в епоху Середньовіччя. *Гілея. Серія: Філософські науки*. Вип. 121. 2017. С. 119-123 URL: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Пк/Мои%20документи/gileya_2017_121_35.pdf

Маслов А. О. Особистість у філософії Середньовіччя. 2015. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/906/397.pdf?sequence=1>

Маслов А. О. Особистість у філософії Середньовіччя. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/906/397.pdf?sequence=1>

Мелешко О. С. Освіта Середньовіччя як вагомий формуючий фактор культури тих часів. 2011. URL: <https://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/1830/1/Освіта%20середньовіччя%20як%20вагомий%20формуючий%20фактор%20культури%20тих%20часів.pdf>

Назаренко Н., Цебрій І. Духовне життя країн Західної Європи в епоху Середньовіччя та раннього Просвітництва. Старобільськ-Полтава: Формат +, 2021. 206 с.

Слипченко О. Роль інструментальної музики в середньовічній системі духовних цінностей. Вісник КНУКиМ. Серія: Мистецтвознавство. Вип. 43. 2020. URL: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Пк/Мои%20документи/220117-Текст%20статті-498190-2-10-20201224.pdf>

Соколова А. Вплив культури Візантійської імперії на культуру країн Середньовічної Європи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 33. Т. 2. С. 49-56.

Соломаха С. Світоглядне становлення особистості в культурі: історичний аспект. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2012. Вип. 4. С.165-174.

Червоненко О. В. Формування зібрань природничих знань та колекціонування натури лій у Середньовічній культурі Європи. *Історія науки і техніки*. 2017. Вип. 10. С. 217-226

Яковенко М. Усвідомлення естетичного в культурі Середніх віків. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2013. URL: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Пк/Мои%20документи/Nvchu_fil_2013_665-666_42.pdf

REFERENCES

A. Sokolova (2020). Vplyv kultury Vizantiiskoi imperii na kulturu krain Seređnovichnoi Yevropy [The influence of the culture of the Byzantine Empire on the culture of the countries of Medieval Europe]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk* [Current issues of humanitarian sciences]. № 33. P. 49-56. Kyiv. [in Ukrainian].

Abramovych S. (2005). Kulturolohiia: navch. posib. [Culturology: teaching. manual]. Kyivskyi nats. torhovelno-ekon. un-t, Chernivetskyi torhovelno-ekon. in.-t. Kyiv: Kondor. [in Ukrainian].

Bodak V. A. (2005). *Relihiia i kultura: vzaiemodii i vzaiemovplyv* [Religion and culture: interaction and mutual influence]. Kyiv. [in Ukrainian].

Chervonenko O.V. (2017) *Formuvannia zibran pryrodnychkh znan ta kolektsionuvannia natura lii u Serednovichnii kulturi Yevropy* [Formation of collections of natural knowledge and collection of nature in the Middle Ages culture of Europe]. *Istoriia, nauky i tekhniky* [History of science and technology]. № 10. P. 217-226. [in Ukrainian].

Hnatchuk O. (2007). *Kulturolohiia: navch.-metod. posibnyk* [Culturology: educational method. manual]. Bukovynskiy derzh. medychnyi un-t. Chernivtsi. [in Ukrainian].

Kiykov O. Yu. (2017) *Zarozhzhennia mizhnarodnoi osvity v epokhu Serednovichchia* [The birth of international education in the Middle Ages]. *Hileia. Serii: Filosofski nauky – Gilead Series: Philosophical sciences.* № 121. P. 119-123. [in Ukrainian]. URL: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Пк/Мой%20документи/gileya_2017_121_35.pdf

M. Yakovenko (2013). *Usvidomlennia estetychnoho v kulturi Serednikh vikiv* [Awareness of the aesthetic in the culture of the Middle Ages] *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii* [Aesthetics and ethics of pedagogical action]. [in Ukrainian]. URL: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Пк/Мой%20документи/Nvchu_fil_2013_665-666_42.pdf

Maslov A. O. (2015) *Osobystist u filosofii Serednovichchia* [Personality in the philosophy of the Middle Ages]. [in Ukrainian]. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/906/397.pdf?sequence=1>

Meleshko O. S. (2011) *Osvita Serednovichchia yak vahomyi formuiuchy faktor kultury tykh chasiv* [Education of the Middle Ages as a significant shaping factor of the culture of those times. [in Ukrainian]. URL: <https://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/1830/1/Education%20medieval%20as%20important%20forming%20factor%20culture%20of%20chasiv.pdf>

Nazarenko N., Tsebrii I. (2021). *Dukhovne zhyttia krain Zakhidnoi Yevropy v epokhu Serednovichchia ta rannoho Prosvitnytstva* [The spiritual life of the countries of Western Europe during the Middle Ages and early Enlightenment]. Starobilsk-Poltava: Format +. 206 p. [in Ukrainian].

O. Slipchenko (2020). *Rol ynstrumentalnoi muzyky v srednevekovoi systeme dukhovnykh tsennostei* [The role of instrumental music in the medieval system of spiritual values]. *Visnyk KNUKiM. Serii: Mystetstvoznavstvo* [Bulletin of KNUKiM. Series: Art history]. №43. [in Ukrainian]. URL: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Пк/Мой%20документи/220117-Текст%20статти-498190-2-10-20201224.pdf>

Solomakha S. (2012). *Svitohliadne stanovlennia osobystosti v kulturi: istorychnyi aspekt* [Worldview formation of personality in culture: historical aspect]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii* [Aesthetics and ethics of pedagogical action]. № 4. P. 165-174. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Досліджено систему цінностей та ідеал людини в середньовічній культурі. Інтерес до культурної спадщини Середньовіччя, світогляду середньовічної людини, світу її уявлень та почуттів пояснюється тим, що соціокультурні центри і окремі регіони середньовічної цивілізації стали джерелами важливих інновацій і визначили долю європейської культури на майбутнє. Наголошується на принциповій особливості європейської культури доби Середньовіччя, яку дослідники пов'язують з визначальною роллю християнської церкви у різних сферах суспільного й культурного життя. Потужна сила християнства відкрила для європейських народів нові обрії подальшого історичного поступу. Обґрунтовується важлива роль у системі цінностей середньовічної людини проблем морального розвитку, основні засади яких були сформовані ще в епоху пізньої Античності. Адже саме тоді людина дуже гостро переживала відчуття втрати органічної єдності з природою та соціальним світом, який руйнувався, шукала в християнській релігії духовний прихисток і віру в майбутнє. Шукаючи власний сенс життя людина поступово розширювала межі індивідуальної свідомості до загального, універсального. Зазначається, що безумовним суспільним ідеалом середньовічної доби було лицарство. Лицарство створило особливу світську культуру, що перемогла у боротьбі з духовно-релігійним началом. Проаналізовано особливе розуміння естетичного в свідомості пересічної людини середньовічної доби. Акцентовано на тому, що історико-культурні досягнення і традиції Середньовіччя мають відігравати важливу роль й у визначенні нових світоглядних пріоритетів сучасної людини.

Ключові слова: духовний феномен, ідеал людини, середньовічна культура, система цінностей, теологічний світогляд, християнство.